

Utvidgad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll

En beskrivning av de nya målgrupperna för IÖV och IÖV-utsluss

WEBBRAPPORT 2006:1

Brå – centrum för kunskap om brott och åtgärder mot brott

Brottsförebyggande rådet (Brå) verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsförebyggande arbete och rättsväsendets reaktioner på brott.

Produktion:
Brottsförebyggande rådet, Information och förlag,
Box 1386, 111 93 Stockholm. Telefon 08-401 87 00, fax 08-411 90 75,
e-post info@bra.se
Brå på Internet www.bra.se
Författare: Inka Wennerberg
© Brottsförebyggande rådet 2006

Innehåll

FÖRORD	5
SAMMANFATTNING	6
Endast en tredjedel i den nya målgruppen fick erbjudande om IÖV	6
Totalt beviljades en femtedel av den nya målgruppen IÖV	7
Den nya IÖV-gruppen är äldre och mindre brottsbelastad än målgruppen som helhet	7
Den nya IÖV-gruppen har en sämre social situation än den gamla	7
En femtedel av den nya målgruppen har fått IÖV-utsluss	8
Nya IÖV-utslussgruppen är avsevärt äldre och mindre brottsbelastad än målgruppen som helhet	8
Nya utslussgruppen är äldre och har en bättre social situation	8
Brå:s bedömning	9
INLEDNING	12
IÖV	16
Den nya målgruppen är något mer belastad än den gamla	16
40 procent av de dömda i nya målgruppen fick erbjudande om IÖV	17
Intresset för IÖV lika stort i bägge grupperna	17
Totalt beviljades en femtedel av den nya målgruppen IÖV	18
Klienternas bakgrund	19
Avslagna ansökningar om IÖV	21
IÖV-UTSLUSS	23
I den nya målgruppen är våldsbrott vanligaste huvudbrottet	23
En femtedel av den nya målgruppen har fått IÖV-utsluss	23
Den nya IÖV-utslussgruppen är mindre belastad än målgruppen som helhet	24
Den gamla och nya IÖV-utslussgruppen är lika ifråga om tidigare domar och missbruk	25
Den nya gruppen som fått IÖV-utsluss har en bättre social situation än den gamla	26
Avslagna ansökningar om IÖV-utsluss	27
REFERENSER	28
BILAGOR	29
Bilaga 1. Metod	29
Bilaga 2. Huvudbrottsindelning	31
Bilaga 3. Tabeller	32
Bilaga 4. Avslag på ansökan om IÖV då sysselsättning saknades	35
Bilaga 5. Har utslussgruppen förändrats över tid?	36

Förord

Ett viktigt område inom kriminalpolitiken har varit att hitta trovärdiga alternativ till fängelsestraffet. Intensivövervakning med elektronisk kontroll har visat sig vara en verkställighetsform som i princip upplevs som lika ingripande som fängelse, utan att ha fängelsets negativa konsekvenser. Intensivövervakningen fyller därför en funktion både som trovärdigt alternativ till korta fängelsestraff (IÖV) och som ett sätt för långtidsdömda att gradvis slussas ut i frihet (IÖV-utsluss).

Brå har tidigare på uppdrag av regeringen utvärderat IÖV och IÖV-utsluss och resultaten av dessa utvärderingar har varit positiva. Mot bakgrund av detta har riksdagen därför beslutat att inom ramen för en försöksverksamhet utvidga användningen av intensivövervakning med elektronisk kontroll. Försöksverksamheten trädde i kraft den 1 april 2005 och omfattar både IÖV och IÖV-utsluss. Brå har fått i uppdrag av regeringen att utvärdera försöksverksamheten och detta är den första delrapporten i en serie av tre.

Rapporten vänder sig i första hand till regering och riksdag samt till kriminalvården.

Utvärderingen har genomförts av Inka Wennerberg, utredare vid Brå, som även har skrivit rapporten. Studierna av avslagna ansökningar om IÖV och IÖV-utsluss har genomförts av Olga Nimeus, projektassistent, som även hjälpt till med datainsamlingen. På Kriminalvårdens huvudkontor har enhetschef Ulf Jonson, projektledare Kjell Carlsson och byrådirektör Richard Bernsten faktagranskat rapporten. Kjell Carlsson och Richard Bernsten har tillsammans med personal inom frivården bidragit med värdefull kunskap och tjänstvilligt svarat på frågor.

Stockholm i mars 2006

Jan Andersson
Generaldirektör

Stina Holmberg
Enhetschef

Sammanfattning

Den 1 april 2005 utökades möjligheterna för fängelsedömda att få avtjäna hela eller delar av straffet genom intensivövervakning i hemmet med elektronisk kontroll, så kallad IÖV och IÖV-utsluss. IÖV innebär att ett kortare fängelsestraff helt kan verkställas genom intensivövervakning med elektronisk kontroll i hemmet, medan IÖV-utsluss är en form av utslussning som innebär att långtidsdömda kan få verkställa de sista månaderna före villkorlig frigivning på samma sätt. Utvidgningen innebär att:

- Målgruppen för IÖV utökas till att gälla fängelsestraff upp till och med sex månader (från tidigare tre månader). Därmed förlängs även tiden för IÖV.
- Målgruppen för IÖV-utsluss utökas till att gälla personer dömda till minst ett och ett halvt års fängelsestraff (från tidigare två år).
- Tiden för IÖV-utsluss utökas för dömda till minst två års fängelse. De får möjlighet att verkställa upp till sex månader med IÖV-utsluss (från tidigare fyra månader). Dömda till mindre än två års fängelsestraff får möjlighet att verkställa upp till fyra månader med IÖV-utsluss.

Brå har gjort utvärderingar av både IÖV och IÖV-utsluss (Brå, 1999, 2003, 2004 och 2005) och har nu i uppdrag att även utvärdera den utvidgade användningen av intensivövervakning med elektronisk kontroll. Denna första avrapportering innehåller statistik över hur många som ansökt och beviljats IÖV och IÖV-utsluss i de nya målgrupperna. Den beskriver även vilka som påbörjat IÖV och IÖV-utsluss i de nya målgrupperna och dem som fått avslag.

Knappt två tredjedelar i den nya målgruppen fick erbjudande om IÖV

Den nya målgruppen för IÖV består av alla som döms till mer än tre månader och högst sex månaders fängelse. Denna grupp har i genomsnitt något fler antal tidigare domar än den gamla målgruppen, men skillnaden är ganska liten (medianvärdet i den nya målgruppen är sex tidigare domar jämfört med fyra i den gamla målgruppen). Vanligaste huvudbrottet i den nya målgruppen är tillgreppsbrott, följt av våldsbrott och narkotikabrott, medan grovt rattfylleri¹ dominerar kraftigt i den gamla målgruppen.

Av alla dömda till mer än tre månader och högst sex månaders fängelse under det första halvåret efter att utvidgningen trädde i kraft, var det endast 63 procent som fick erbjudande om IÖV. Under samma period fick 69 procent av dem som dömts till högst tre månaders fängelse erbjudande om IÖV. Skälet till att andelen som fick erbjudande om IÖV var lägre i den nya målgruppen än i den gamla, är enligt frivårdens bedömning att de oftare är

¹ I kategorin ingår även rattfylleri (ej grovt), men detta leder sällan till fängelsedom.

häktade eller intagna på anstalt när domen faller. Därmed uppfyller de inte det formella krav som ställs för ett erbjudande, nämligen att vara på fri fot.

Intresset för IÖV är ungefär lika stort i båda målgrupperna. Drygt 70 procent av dem som fick erbjudande i den nya målgruppen valde att ansöka om IÖV jämfört med två tredjedelar i den gamla målgruppen.²

Totalt beviljades drygt en tredjedel av den nya målgruppen IÖV

Av dem som ansökte om IÖV i den nya målgruppen, under det första halvåret efter det att utvidgningen trätt i kraft, var det ungefär tre fjärdedelar som beviljades. I den gamla målgruppen beviljades en något större andel, 82 procent. Av alla dömda i den nya målgruppen (mer än tre månader och högst sex månaders fängelse) beräknas 34 procent ha beviljats IÖV under denna period, jämfört med 37 procent av den gamla målgruppen (högst tre månaders fängelse).

Den nya IÖV-gruppen är äldre och mindre brottsbelastad än målgruppen som helhet

De i den nya målgruppen som påbörjade IÖV var något äldre än målgruppen som helhet (median 38 jämfört med 35). De har i större utsträckning dömts för någon typ av våldsbrott och mindre ofta för tillgreppsbrott. Färre av dem är tidigare dömda än målgruppen som helhet. Drygt en fjärdedel i den nya IÖV-gruppen hade tidigare dömts till fängelse jämfört med nästan två tredjedelar i hela målgruppen.

Den nya IÖV-gruppen har en sämre social situation än den gamla

Även om den nya målgruppen för IÖV totalt sett är något mer kriminellt belastad än den gamla målgruppen, så har de som *beviljas* IÖV i den nya målgruppen ungefär samma brottsbelastning som de som beviljas IÖV i den gamla målgruppen. Det är alltså ungefär en fjärdedel i bägge grupperna som tidigare dömts till fängelse. Uppgifter om missbruk saknas tyvärr för den gamla IÖV-gruppen, men en fjärdedel av klienterna i den nya IÖV-gruppen hade missbruksproblem (alkohol eller narkotika) när verkställigheten inleddes.

Den sociala situationen (bostad, sysselsättning och försörjning) vid verkställighetens början var dock sämre i den nya IÖV-gruppen. Det var inte mer än knappt hälften i den nya IÖV-gruppen som hade arbete jämfört med 68 procent i den gamla IÖV-gruppen. Övriga hade olika typer av tillfälliga

² Detta inkluderar inte de ansökningar som avskrivits till följd av att den intagne dragit tillbaka sin ansökan.

sysselsättningar, oftast en särskilt anordnad sysselsättning³. Andelen med egen bostad var också något lägre, 71 procent jämfört med 80 procent i den gamla IÖV-gruppen.

En femtedel av den nya målgruppen har fått IÖV-utsluss

Den nya målgruppen för IÖV-utsluss består av dömda till minst ett och ett halvt och mindre än två års fängelse. Den nya målgruppen har i genomsnitt fler antal tidigare domar, men skillnaden är liten (medianvärdet i den nya målgruppen är 3 tidigare domar jämfört med 2 i den gamla målgruppen). Det vanligaste huvudbrottet i den nya målgruppen är våldsbrott, en tredjedel har det som huvudbrott. I den gamla målgruppen är narkotikabrott följt av våldsbrott de vanligaste huvudbrotten.

Av dem som ansökte om IÖV-utsluss i den nya målgruppen och fått beslut under perioden 1 april – 31 december 2005 hade drygt 80 procent beviljats, vilket var en lika stor andel som i den gamla målgruppen. Totalt beviljades en femtedel i den nya målgruppen IÖV-utsluss under den studerade perioden. Det var något färre än i den gamla målgruppen, där 27 procent beviljades IÖV-utsluss.

Nya IÖV-utslussgruppen är avsevärt äldre och mindre brottsbelastad än målgruppen som helhet

De som fått IÖV-utsluss bland dem som dömts till 1,5 – 2 års fängelse skiljer sig påtagligt från målgruppen som helhet. De som fått IÖV-utsluss är avsevärt äldre (median 44 år jämfört med 30 år) och de har i större utsträckning begått ekonomiska brott (bedrägeri, förskingring och bokföringsbrott etc). Det är betydligt mindre vanligt att de suttit i fängelse tidigare. 16 procent av dem som fick IÖV-utsluss hade tidigare dömts till fängelse jämfört med närmare hälften av målgruppen som helhet.

Nya utslussgruppen är äldre och har en bättre social situation

Däremot liknar den nya gruppen som fått IÖV-utsluss i hög grad gruppen med längre fängelsestraff som fått IÖV-utsluss. Även i den gamla IÖV-utslussgruppen var det få som tidigare dömts till fängelse (13 %). Ungefär en fjärdedel i bägge grupperna missbrukade alkohol eller narkotika när de togs in i fängelse, men missbruk under tiden i anstalt var sällsynt i bägge grupperna.

³ En samhällstjänstliknande sysselsättning i form av oavlönad praktik.

De skillnader som finns är att den nya utslussgruppen är äldre (median 44 år jämfört med 36 år) och har en högre andel kvinnor (9 procent jämfört med 3 procent).

Den nya utslussgruppen hade även en bättre social situation i början av verkställigheten. Nästan två tredjedelar i den nya IÖV-utslussgruppen hade egen bostad jämfört med hälften i den gamla. Det var även fler i den nya gruppen som hade ett arbete, hälften jämfört med 30 procent i den gamla gruppen. Eftersom fler hade arbete i den nya IÖV-utslussgruppen var behovet av hjälp med att ordna sysselsättning också mindre.

Brå:s bedömning

SÄTTS RIBBAN FÖR IÖV HÖGRE FÖR DEN NYA MÅLGRUPPEN?

Av denna första uppföljning från Brå framgår att utvidgningen av möjligheterna till IÖV inneburit att något fler personer verkställt hela eller delar av sitt fängelsestraff med intensivövervakning i hemmet, men att ökningen inte är särskilt stor. Om siffrorna från det första halvåret efter utvidgningen skulle hålla i sig innebär det att runt 700 personer med straff på över tre månader och högst sex månaders fängelse verkställer påföljden med IÖV. Med en genomsnittlig verkställighetstid på 97 dagar motsvarar det i storleksordningen 200 fängelseplatser på ett år.

Antalet personer med fängelsestraff på högst tre månader, som avtjänar straffet genom IÖV, är avsevärt högre; år 2004 var siffran 2 684. Skillnaden i antalet som får IÖV i de två grupperna beror delvis på att det är avsevärt fler som döms till de kortare strafftiderna; den gamla målgruppen utgjordes år 2004 av 7 573 personer och den nya av 2 396 personer. Men skillnaden beror också på att det kan vara färre i den nya målgruppen som får erbjudande om IÖV. Skälet till det är att de ofta sitter häktade när domen faller, vilket i princip diskvalificerar dem från att ansöka om IÖV, enligt kriminalvårdens regler.

Att en större andel i den nya målgruppen häktas torde främst bero på att de oftare har begått brott med minst ett års fängelse i straffskalan. Det är svårt att säga i vilken utsträckning detta också speglar att den nya målgruppen har en högre återfallsrisk än den gamla och därmed i större utsträckning också riskerar att missköta en eventuell verkställighet med IÖV. Om så är fallet är häktningskriteriet en enkel och bra diskvalificeringsgrund för IÖV. Men det är inte säkert att de häktade i den nya målgruppen har så mycket högre risk för återfall och misskötsamhet än de med kortare strafftider, som beviljas IÖV. En stor andel av den gamla IÖV-gruppen hade ju tidigare fängelsedomar (40%).

Det krävs fördjupade analyser av både den gamla och nya målgruppen för att kunna uttala sig säkrare om hur häktningskriteriet slår och om kriteriet leder till en väl avvägd avgränsning av vilka som bör erbjudas IÖV. Om det skulle visa sig att ribban för att få IÖV ligger något högre för den nya målgruppen, kan det berättigade i detta diskuteras. Det som skulle kunna tala för en strängare bedömning för den nya målgruppen är att deras IÖV-tid blir längre än för den gamla gruppen, vilket torde ställa högre krav på den enskilde.

Även om de som fått IÖV i den nya målgruppen i mindre utsträckning är tidigare dömda än den gamla IÖV-gruppen, så har ändå fler av dem en mindre god social situation när verkställigheten inleds. Det är färre av dem som har egen bostad och fler som behövt hjälp av kriminalvården för att ordna en sysselsättning. Det ska bli intressant att se i den fortsatta utvärderingen i vilken utsträckning den lite längre IÖV-tid som den nya gruppen har, kan utnyttjas för att förbättra deras sociala situation och därmed minska antalet återfall i brott på samma sätt som varit fallet när det gäller dem som fått IÖV-utsluss.

IÖV-UTSLUSS

Även när det gäller IÖV-utsluss har utvidgningen till en ny målgrupp fått ett relativt begränsat genomslag. Andelen som beviljats IÖV-utsluss i denna nya målgrupp är densamma som för den nya målgruppen för IÖV, runt 20 procent. På årsbasis handlar det om runt 100 personer i den nya gruppen som slussas ut från fängelset med intensivövervakning i hemmet, om siffrorna från första halvåret håller i sig. Medan den nya IÖV-gruppen har en sämre social situation än den gamla IÖV-gruppen, är förhållandet det motsatta när det gäller IÖV-utsluss. De som fått IÖV-utsluss i gruppen med strafftider på 1,5 – 2 års fängelse har en bättre social situation än de med minst två års fängelse, som fått IÖV-utsluss. De skiljer sig också markant från genomsnittet för dem som friges efter 1,5 – 2 års fängelsestraff, både när det gäller ålder och tidigare kriminell belastning. Resultaten aktualiserar den fråga som diskuterades redan när det gällde den gamla målgruppen för IÖV-utsluss: När reglerna för beviljande utformas, hur hittar man då den optimala avvägningen mellan att ge denna utslussningsform till personer som kan ha glädje av att på detta sätt under kontrollerade former få möjlighet att förbättra sin situation, samtidigt som de måste kunna klara av att låta bli att missköta sig under IÖV-tiden? Förhoppningsvis kan Brå:s fortsatta utvärdering av utvidgningen ge ett något bättre underlag i den diskussionen.

LIKHETER OCH SKILLNADER MELLAN DEM SOM FÅTT IÖV OCH IÖV-UTSLUSS

I denna rapport analyseras de grupper som fått IÖV skilt från dem som fått IÖV-utsluss. Men om man tittar på samtliga fyra grupper som fått intensivövervakning i hemmet kan man se intressanta likheter och skillnader. Ett gemensamt mönster tycks vara att de är något äldre; i samtliga grupper är de äldre än genomsnittet bland samtliga dömda till den strafftiden. Andelen som är missbrukare är lika stor i de tre grupper där sådan uppgift finns, runt en fjärdedel. Däremot är det en mycket högre andel bland dem som fått IÖV än bland dem som fått IÖV-utsluss, som dömts till fängelse tidigare. När det gäller den sociala situationen utmärker sig den gamla IÖV-gruppen genom att i högre utsträckning än andra grupper ha egen bostad och arbete när verkställigheten börjar. Den nya IÖV-gruppen har en sämre social situation, som mer liknar situationen för dem som fått IÖV-utsluss. Sämst situation har den gamla IÖV-utslussgruppen, som suttit i fängelse så länge att de inte torde ha kunnat bibehålla vare sig den bostad eller det

arbete som de eventuellt hade när de dömdes. I princip är bilden att ju längre fängelsestraff desto sämre social situation har klienterna när intensivövervakningen inleds.

Tabell 1. En beskrivning av samtliga fyra grupper som får intensivövervakning gällande andel beviljade i respektive målgrupp, ålder, andel kvinnor, vanligaste huvudbrottet, missbruk och tidigare dömda till fängelse.

	IÖV		IÖV-utsluss	
	Gamla IÖV-gruppen	Nya IÖV-gruppen	Gamla IÖV-utslussgruppen	Nya IÖV-utslussgruppen
Andelen klienter (%)				
Andel beviljade av alla dömda i resp. målgrupp	37	34	27	21
Ålder (medel/median)	37/- *	38/40	37/36	41/44
Kvinnor	10	6	3	9
Vanligaste huvudbrottet	Grovt rattfylleri	Våldsbrott	Narkotikabrott	Våldsbrott, följt av Bedrägeri, förskingring och borgenärsbrott
Missbruk	.*	26	26	27
Tidigare dömda till fängelse **	39	29	23	16
Egen bostad	80	71	50	62
Arbete med lön	68	46	30	49

* Uppgift saknas

** Uppgifterna för gamla IÖV-gruppen är baserade på lagföringsregistret för personer som erbjöds IÖV januari 1997 t.o.m. juni 1998 (Brå, 1999) och resterande uppgifter är baserade på enkäter som är ifyllda utifrån kriminalvårdsregistret.

Inledning

Elektronisk övervakning infördes i Sverige år 1994, då en försöksverksamhet med IÖV (intensivövervakning med elektronisk kontroll) inleddes. Försöksverksamheten innebar att fängelsestraff på högst tre månader kunde avtjänas genom intensivövervakning i hemmet. Sedan år 1999 är IÖV en permanent verkställighetsform.

Sedan den 1 oktober 2001 pågår även en försöksverksamhet som gör det möjligt för personer, som är dömda till minst två års fängelse, att som ett led i utslussningen få verkställa de fyra sista månaderna av fängelsestraffet genom intensivövervakning med elektronisk kontroll, så kallad IÖV-utsluss.

Brå har på uppdrag av regeringen utvärderat både IÖV och IÖV-utsluss och resultaten har varit positiva (Brå, 1999, 2003, 2004 och 2005). Det är få som missköter IÖV och IÖV-utsluss och klienterna och deras familjer är överlag nöjda med verkställighetsformen. Det är inte fler som återfaller i brott bland dem som haft IÖV eller IÖV-utsluss än bland dem som varit i anstalt under hela verkställighetstiden. I stället kan man när det gäller IÖV-utsluss se positiva effekter i form av lägre återfall efter utslussningen och en förbättrad social situation (Brå, 1999, 2004 och 2005).

Användningen av IÖV och IÖV-utsluss utökas på försök

Mot bakgrund av de positiva erfarenheterna har riksdagen beslutat att utvidga användningen av intensivövervakningen. Utvidgningen trädde i kraft den 1 april 2005 (prop (2004/05:34)). Den innebär att:

- Målgruppen och därmed tiden för IÖV utökas. Möjligheten att verkställa kortare fängelsestraff genom intensivövervakning, så kallad IÖV, utökas till att gälla fängelsestraff upp till och med sex månader.
- Målgruppen för IÖV-utsluss utökas – den som har dömts till minst ett och ett halvt års fängelse får möjlighet att verkställa den sista delen av straffet före villkorlig frigivning med elektronisk fotboja.
- Tiden för IÖV-utsluss utökas – de som har dömts till minst två års fängelse får möjlighet att verkställa upp till sex månader med IÖV-utsluss. För dem med ett och ett halvt till två års fängelse är den maximala tiden med IÖV-utsluss fyra månader.

Den utvidgade användningen av IÖV och IÖV-utsluss ska enligt regeringen ske som en försöksverksamhet. Försöksverksamheterna ska utvärderas för att kunna ge underlag för beredningen av en ny kriminalvårdslag.

Brå:s uppdrag

Brå har fått i uppdrag av regeringen att utvärdera den utvidgade användningen av IÖV och IÖV-utsluss. I uppdraget ingår att studera vilka som

beviljats respektive nekats sådan verkställighet, verkställigheternas innehåll, i vilken utsträckning kombinationer av olika utslussningsalternativ förekommit (IÖV-utsluss), i vilken utsträckning och varför verkställigheterna avbrutits samt hur tekniken fungerat. Brå ska även inhämta kunskap om hur verkställigheterna uppfattats av de dömda, kriminalvårdens personal och andra berörda. Utvärderingen ska också studera vilka effekter intensivövervakning med elektronisk kontroll har på de dömdas sociala situation samt hur risken för återfall i brott påverkas (Ju2001/4677/KRIM).

I uppdraget ingår därutöver att särskilt belysa hur de som blivit utsatta för brott uppfattar verkställigheten. Utvärderingen ska redovisas i form av två delrapporter och en slutrapport. Delrapporterna ska redovisas den 1 april 2006, den 1 januari 2007 och slutrapporten den 1 augusti 2007.

Denna första delrapport innehåller övergripande statistik av IÖV/IÖV-utsluss efter utvidgningen den 1 april 2005 samt en kartläggning av de nya målgrupperna för IÖV och IÖV-utsluss.

Den andra delrapporten kommer att innehålla en beskrivning av kontroll och stöd under verkställighetstiden för IÖV och IÖV-utsluss inklusive en redovisning av hur många av klienterna som missköter sig. Den delrapporten kommer även att inrymma en studie av hur brottsoffer uppfattar verkställighet med intensivövervakning. Slutligen kommer den att innehålla intervjuer med klienter som har längre tider med intensivövervakning.

Slutrapporten kommer att innehålla en uppföljning av den sociala situationen för gruppen som haft IÖV-utsluss. Den tidigare återfallsstudien av IÖV-utsluss kommer att följas upp under en längre tid. Därutöver kommer en ny återfallsstudie att göras av den nya målgruppen för IÖV.

Frågor och metod

Syftet med försöksverksamheterna som trädde i kraft den 1 april 2005 är att fler personer ska verkställa hela eller delar av fängelsestraffet med hjälp av intensivövervakning med elektronisk kontroll. I denna första delrapport redovisas inledningsvis hur de nya grupper ser ut som nu fått möjlighet att ersätta fängelsevistelsen med intensivövervakning i hemmet. De nya målgrupperna beskrivs ifråga om kön, ålder, huvudbrott och tidigare fängelse-domar. Dessa nya målgrupper jämförs också med de gamla målgrupperna för IÖV och IÖV-utsluss. Syftet är bland annat att ge en bild av om klienterna i de nya målgrupperna har en högre återfallsrisk och därmed kan vara mindre lämpade att få IÖV eller IÖV-utsluss än de gamla målgrupperna.

Därefter redovisas hur många i de nya målgrupperna som beviljats och påbörjat IÖV och IÖV-utsluss under de första månaderna från det att möjligheten infördes. Dessa klienter beskrivs och jämförs med målgrupperna som helhet när det gäller kön, ålder, huvudbrott och tidigare fängelse-domar. För dem som fått IÖV och IÖV-utsluss redovisas också förekomsten av missbruksproblem, medan sådana uppgifter inte finns tillgängliga för målgrupperna som helhet. Syftet är här att belysa dels hur representativa grupperna som fått IÖV/IÖV-utsluss är för samtliga som dömts till sådana fängelsestraff, dels vilka bedömningar kriminalvården gör av vilka som kan

tänkas ha förutsättningar att klara av IÖV/IÖV-utsluss utan att missköta sig och återfalla i brott.

Efter detta följer en beskrivning av klienternas sociala situation när det gäller bostad, sysselsättning och försörjning i inledningsskedet av IÖV och IÖV-utsluss. De nya grupper som nu fått IÖV och IÖV-utsluss jämförs med de gamla IÖV- och IÖV-utslussgrupperna.

För att få en ytterligare bild av var kriminalvården lägger ribban för vilka som beviljas IÖV/IÖV-utsluss redovisas slutligen en särskild studie av dem som fått avslag på sin ansökan om IÖV eller IÖV-utsluss i de nya målgrupperna.

Frågorna kan sammanfattas enligt följande:

- Hur ser de nya målgrupperna för IÖV/IÖV-utsluss ut i jämförelse med de gamla målgrupperna?
- Hur stor andel av respektive målgrupp beviljades IÖV/IÖV-utsluss under de första månaderna efter det att utvidgningen trätt i kraft?
- Hur ser de som fått IÖV/IÖV-utsluss i de nya målgrupperna ut i jämförelse med samtliga som dömts till 3 – 6 månaders fängelse respektive 1,5 – 2 års fängelse?
- Hur ser de som fått IÖV/IÖV-utsluss i de nya målgrupperna ut i jämförelse med dem som fått IÖV/IÖV-utsluss i de gamla målgrupperna?
- Vad anges som skäl i de fall en ansökan från personer i de nya målgrupperna avslagits?

DATA INSAMLADE MED FLERA OLIKA METODER

Utvärderingen bygger på flera olika metoder: statistik från kriminalvården och Brå, enkätundersökning, aktstudier och samtal med personer inom den centrala projektgruppen för försöksverksamheten. För en utförligare beskrivning se bilaga 1.

STATISTIK

Preliminär statistik har inhämtats från kriminalvården angående antal ansökningar och antalet personer som beviljats IÖV och IÖV-utsluss. Därifrån har även uppgifter om storlek på de lagreglerade målgrupperna erhållits. Uppgifter om huvudbrott, ålder, kön och tidigare fängelse- respektive kriminalvårdsdomar för målgrupperna har inhämtats från lagföringsregistret.

ENKÄTUNDERSÖKNING

Handläggare på frivården har fyllt i uppgifter om personer i de nya målgrupperna som påbörjat IÖV/IÖV-utsluss under de första månaderna sedan utvidgningen trädde i kraft. Under den period som Brå haft till sitt förfogande för datainsamling till denna första delrapport har uppgifter kunnat samlas in om

- 164 klienter med strafftid på över tre och högst sex månader som påbörjat IÖV och

- 45 klienter med strafftider på ett och ett halvt till två år, som påbörjat IÖV-utsluss. (Antalet enkäter rörande personer i denna nya IÖV-utslussgrupp kommer att byggas på till nästa delrapport).

För att kunna jämföra de nya IÖV-grupperna med de tidigare var avsikten att även samla in nya enkätuppgifter om dem i den gamla målgruppen som påbörjade IÖV. Tyvärr var det svårt att få frivården att avsätta tid till att fylla i även dessa enkäter och bortfallet blev mycket stort. Brå beslutade därför att avbryta den delen av datainsamlingen. De jämförelser som görs i rapporten mellan den gamla och den nya IÖV-gruppen bygger därför på statistik från kriminalvården (2005) och resultaten från den utvärdering som Brå gjorde år 1999 (Brå, 1999).

När det gäller dem med minst två års strafftid var bortfallet mindre och enkäter om 128 personer som påbörjat IÖV-utsluss i den gruppen har samlats in. (För en närmare beskrivning av datainsamlingsperioder och bortfall se bilaga 1).

Enkäterna innehåller i princip samma frågor som ställdes vid Brå:s tidigare utvärdering av IÖV-utsluss (Brå, 2003). Enkäterna består av tre delar, varav del 1 analyseras i denna rapport. Frågorna omfattade personliga karakteristika, huvudbrott, aktuell strafftid, tidigare brottsbelastning, missbruk och social situation i början av verkställigheten.

STUDIE AV AVSLAGNA - IÖV

En genomgång har gjorts av beslutsmotiveringarna för 39 personer i den nya målgruppen för IÖV, som fick avslag på sin ansökan under perioden den 1 april till och med den 30 juni 2005.

STUDIE AV AVSLAGNA - IÖV-UTSLUSS

Det var sex personer i den nya målgruppen för IÖV-utsluss och 32 personer i den gamla målgruppen, som fick avslag på sin ansökan under perioden 1 april till och med den 30 september 2005. Avslagsbesluten för den nya gruppen har samlats in och studerats. Besluten innehåller motivering från Kriminalvårdens huvudkontor, anstaltens yttrande och frivårdens utredning, samt i vissa fall klientens ansökan.

IÖV

Den nya målgruppen är något mer belastad än den gamla

I propositionen som föregick utvidgningen tog regeringen upp det faktum att den nya målgruppen för IÖV består av ett något annorlunda klientel än den gamla målgruppen. ”Det går inte att bortse från att en utökning av strafftiden sannolikt innebär att ett mer belastat klientel kommer att kunna få intensivövervakning.” (Prop. 2004/05:34)

En genomgång av lagföringsstatistiken bekräftar att den nya målgruppen är något mer kriminellt belastad, men skillnaden är inte så stor. De som dömdes till högst tre månaders fängelse år 2004 hade i genomsnitt sju tidigare domar jämfört med nio domar i gruppen med längre strafftider (medianvärdet i den gamla gruppen är fyra tidigare domar mot sex i den nya målgruppen).⁴ Det vanligaste huvudbrottet i den gamla målgruppen är grovt rattfylleri⁵, medan tillgreppsbrott, våldsbrott och narkotikabrott är vanligast i den nya gruppen. Den nya målgruppen består av något yngre personer (median 35 år jämfört med 38 år). I vilken utsträckning grupperna i övrigt skiljer sig, när det gäller till exempel missbruk och andra sociala förhållanden finns tyvärr inga uppgifter om.

Tabell 2. Huvudbrott för samtliga som dömts till fängelse upp till tre månader (gamla målgruppen IÖV) och samtliga som dömts till mer än tre månader och högst sex månader (nya målgruppen IÖV) år 2004. Procent.

Huvudbrott*	Gamla målgruppen N=7573	Nya målgruppen N=2396
Våldsbrott	11	21
Sexualbrott	<1	2
Tillgreppsbrott	16	24
Rån, äv. grovt	<1	<1
Bedrägeri, förskingring, borgenärsbrott	3	8
Brott mot allmänhet och stat	8	14
Trafikbrott, ej rattfylleri	16	2
Grovt rattfylleri**	35	5
Narkotikabrott/varusmuggling	7	20
Övrigt	4	4
Totalt	100	100

Not. På grund av avrundningar uppgår inte summan till hundra procent.

* För indelning av huvudbrott se bilaga 2.

** Rattfylleri (ej grovt) ingår i kategorin men leder sällan till fängelse.

⁴ Uppgifter om målgrupperna baseras på lagförda personer år 2004. Om samma person har lagförts vid flera tillfällen under år 2004 avses den senaste lagföringen.

⁵ Även rattfylleri (ej grovt) ingår i kategorin, men detta leder sällan till fängelse.

40 procent av de dömda i nya målgruppen fick erbjudande om IÖV

Nästa fråga Brå studerat är om andelen klienter som erbjuds att ansöka och som beviljas IÖV är lika stor i den nya målgruppen som i den gamla.

Brå har fått statistik från kriminalvården om antalet personer som erbjudits, ansökt och beviljats IÖV under perioden 1 april till och med 30 september 2005, det vill säga under de första sex månaderna efter att möjligheterna att få IÖV utökats. För att få en bild av hur stor andel dessa personer utgör av samtliga dömda i de två målgrupperna, har siffrorna relaterats till antalet dömda under samma period år 2004. (Uppgifter om samtliga dömda år 2005 finns ännu inte tillgängliga). Jämförelsen mellan antalet sökande och antalet dömda i de två målgrupperna visar att andelen som ansökt och beviljats IÖV var lägre i den nya målgruppen än i den gamla målgruppen. Antalet dömda till mer än tre och högst sex månaders fängelse under perioden april – september år 2004 var 1 061 personer. Under samma period år 2005 var det 671 personer med den strafftiden, som erbjöds ansöka om IÖV, det vill säga 63 procent. Motsvarande siffror från samma perioder rörande den gamla målgruppen för IÖV visar att andelen av dem som dömts till högst tre månaders fängelse som erbjuds IÖV är högre. Det var 69 procent av dem som dömts till högst tre månaders fängelse som erbjöds att ansöka om IÖV.⁶

MÖJLIGA ORSAKER TILL SKILLNADEN I ANDELEN SOM FÅR ANSÖKA OM IÖV

Enligt frivårdens bedömning beror skillnaden främst på att en mycket större andel i den nya målgruppen inte uppfyller de formella kriterierna för att erbjudas IÖV. De sitter i större utsträckning häktade eller i anstalt när domen avkunnas, vilket man inte får.⁷ Kriminalvården för dock ingen statistik som på ett säkrare sätt kan bekräfta detta. Det förs ingen statistik över hur stor andel av de dömda till straff av olika längd som suttit häktade och heller ingen statistik över andelen narkotikamissbrukare i de två målgrupperna. (Den statistik om missbruk som finns avser endast personer som verkställt sitt straff i fängelse, vilket ju en stor del av den gamla målgruppen inte gör.)

Intresset för IÖV lika stort i bägge grupperna

När det däremot gäller andelen av dem som får erbjudande som ansöker, har det hittills inte varit särskilt stora skillnader mellan den nya och gamla målgruppen. Av de 671 personer i den nya målgruppen som hade möjlighet att ansöka om IÖV var det en hög andel som också gjorde det, drygt 70 procent (477) ansökte.⁸ Av de 2 423 personer som fick erbjudande i den gamla målgruppen var det två tredjedelar (1 594 personer) som ansökte.⁹

⁶ Uppgifterna baserar sig på lagakraftvunna domar april – september 2004.

⁷ KKVFS 2005:24.

⁸ Därutöver var det 42 personer som först ansökte men som drog tillbaka sin ansökan.

⁹ Ursprungligen ansökte 1 809 personer, men 215 av dem drog tillbaka sin ansökan.

Intresset för IÖV tycks således vara lika stort bland dem med domar på mer än tre och högst sex månader jämfört med dem som döms till högst tre månaders fängelse.

Totalt beviljades en tredjedel av den nya målgruppen IÖV

Av de 477 personer i den nya målgruppen som ansökte om IÖV under det första halvåret som denna möjlighet gavs, fanns det uppgift om beslut för 417 personer. Tre fjärdedelar av dessa personer hade beviljats IÖV. För 60 personer i den nya målgruppen som ansökte om IÖV saknar emellertid kriminalvården beslutsuppgifter, vilket tros bero på slarv från personalen när det gäller att registrera besluten i kriminalvårdens statistiksystem (FRAS). Brå har uppskattat att andelen som beviljats bland dem är lika hög som bland de kända besluten, det vill säga att tre fjärdedelar av dem beviljats IÖV och en fjärdedel fått avslag. Med det antagandet blir antalet beviljade beslut 358 och antalet avslag 119.

Om man utifrån detta beräknar hur stor andel av samtliga dömda till över tre och högst sex månaders fängelse som beviljades IÖV blir siffran 34 procent.

I den gamla målgruppen var det 1 594 personer som ansökte om IÖV. Även för dessa saknas en del beslut; av de kända besluten var det 82 procent som innebar ett beviljande. Det är således en något större andel än i den nya målgruppen.

Om man gör samma beräkning som ovan när det gäller de okända besluten, kan antalet personer som beviljats beräknas till 1 307 och antalet som fått avslag till 287. Andelen som beviljades IÖV av samtliga dömda till högst tre månaders fängelse blir därmed 37 procent. Det är således en högre andel som beviljas IÖV i den gamla målgruppen än i den nya, vilket främst beror på att andelen som erbjuds IÖV är större i den gruppen.

Tabell 3. Statistik över antalet fängesedomar upp till och med sex månader, antal beviljade och avslagna IÖV i den gamla och nya målgruppen under perioden april – september 2005.

	Gamla IÖV-gruppen	Nya IÖV-gruppen
Antalet fängesedomar*	3 499	1 061
Antalet och andel erbjudna IÖV	2 423 (69 %)	671 (63 %)
Uppskattat antal beviljade	1 307	358
Uppskattat antal avslag	287	119
Andel beviljade av kända beslut	82 %	75 %
Skattad andel beviljade av dömda	37 %	34 %

*Domar som vunnit laga kraft under perioden 1 april – 30 september 2004.

Om man utifrån ovanstående uppgifter beräknar att cirka 700 personer per år påbörjar IÖV i den nya målgruppen innebär detta att 186 fängelseplatser per år ersätts av intensivövervakning i hemmet.¹⁰

¹⁰ Beräkningen bygger på att gruppens verkställighetstid i genomsnitt är 97 dagar (se avsnittet Klienternas bakgrund). Beräkningen tar inte hänsyn till andelen som avbryter IÖV.

Klienternas bakgrund

DEN NYA IÖV-GRUPPEN ÄR MINDRE BROTTSELASTAD ÄN MÅLGRUPPEN SOM HELHET

Hittills är det således 34 procent i den nya målgruppen som beviljats IÖV, medan övriga avtjänat sitt straff i fängelse. Hur ser då de som påbörjat IÖV i den nya målgruppen ut i förhållande till målgruppen som helhet? Resultaten visar att de är något äldre (median 38 år jämfört med 35 år) och har i större utsträckning begått någon typ av våldsbrott. Det vanligaste huvudbrottet i den nya målgruppen är tillgreppsbrott men av dem som påbörjat IÖV är endast ett fåtal dömda för tillgreppsbrott (tabell 4). Skillnaden torde hänga samman med att en större andel av dem som dömts för tillgreppsbrott tillhör gruppen återfallsbrottslingar och därmed troligen varit häktade och därför inte kommit i fråga för IÖV.

Tabell 4. Huvudbrott för dem som påbörjat IÖV i den nya målgruppen i jämförelse med samtliga som dömts till fängelse med mer än 3 månader och högst sex månader år 2004.

Huvudbrott	Nya IÖV-gruppen (n=164)	Samtliga dömda till fängelse 3 mån<T≤ 6 mån år 2004 (n=2 396)
Våldsbrott	38 +	21
Sexualbrott	9 +	2
Tillgreppsbrott	6 -	24
Rån, äv. grovt	<1	<1
Bedrägeri, förskingring, borgenärsbrott	9	8
Brott mot allmänhet och stat	6 -	14
Trafikbrott, ej rattfylleri	3	2
Grovt rattfylleri **	4	5
Narkotikabrott/varusmuggling	18	20
Övrigt	7	4
Totalt	100	100

Not. På grund av avrundningar uppgår inte summan till hundra procent.

* För indelning av huvudbrott se bilaga 2.

** Rattfylleri (ej grovt) ingår i kategorin men leder sällan till fängelse.

IÖV-gruppen skiljer sig också från målgruppen som helhet när det gäller tidigare domar. I hela målgruppen hade nästan två tredjedelar tidigare dömts till fängelse. De som påbörjade IÖV var betydligt mindre kriminellt belastade; i den gruppen var det 29 procent som tidigare hade dömts till fängelse.¹¹

DE SOM FÅTT IÖV I DE TVÅ MÅLGRUPPERNA SKILJER SIG INTE SÅ MYCKET

Som framgått tidigare är den nya målgruppen som helhet något mer kriminellt belastad än den gamla målgruppen. Innebär det då även att de som be-

¹¹ Man bör dock vara försiktig vid jämförelsen av andel dömda till fängelse mellan dem som påbörjat IÖV och hela målgruppen då uppgifterna härstammar från olika källor. Uppgifter om tidigare fängelsedomar för hela målgruppen kommer från lagföringsregistret som baseras på alla lagföringar från år 1973. Uppgifter om tidigare fängelsedomar för IÖV-gruppen kommer från ifyllda enkäter som baseras på Kriminalvårdsregistret som gallras om en person inte varit aktuell under en tioårsperiod.

viljats IÖV i den nya målgruppen är mer belastade än de som fått IÖV i den gamla målgruppen? Nej, här tycks det som om kriminalvården valt ut en grupp klienter, som har ungefär samma risk för återfall som de som fått IÖV i den gamla målgruppen. Andelen som tidigare suttit i fängelse var till och med något lägre i den nya IÖV-gruppen. Av dem som påbörjat IÖV i den nya målgruppen hade, som redovisades ovan, 29 procent tidigare dömts till fängelse. Av dem som påbörjade IÖV under åren 1997-1998 i den gamla målgruppen var det 39 procent som tidigare hade dömts till fängelse (Brå, 1999).

När det gäller missbruksproblem går det tyvärr inte att jämföra de två grupperna, eftersom Brå saknar sådana uppgifter om den gamla IÖV-gruppen. I den nya IÖV-gruppen var det en fjärdedel av klienterna som hade missbruksproblem när intensivövervakningen inleddes, vanligen narkotikamissbruk. Det var dock ovanligt att de hade grava missbruksproblem, endast fem procent i den nya IÖV-gruppen hade ett narkotikamissbruk som klassades som gravt.

När det gäller ålder och andel kvinnor var det inga direkta skillnader mellan dem som fått IÖV i den nya målgruppen jämfört med den gamla. Det som skiljer grupperna åt är deras huvudbrott, vilket är en konsekvens av att det är andra brott som dominerar bland de korttidsdömda jämfört med dem som dömts till mer än tre och högst sex månader (se tabell 2, bilaga 3). Det vanligaste huvudbrottet för den nya IÖV-gruppen var som framgått ovan någon typ av våldsbrott, följt av narkotikabrott. I den gamla IÖV-gruppen var grovt rattfylleri det absolut vanligaste huvudbrottet.

De flesta som påbörjade IÖV i den nya målgruppen var dömda till fyra eller sex månaders fängelse och verkställda i genomsnitt 97 dagar med intensivövervakning, det vill säga drygt tre månader.

DEN GAMLA IÖV-GRUPPEN HADE INLEDNINGSVIS EN NÅGOT BÄTTRE SOCIAL SITUATION ÄN DEN NYA GRUPPEN

Om man studerar den sociala situationen när verkställigheten med IÖV inleddes ser man att det är fler i den nya IÖV-gruppen som saknar egen bostad och arbete än i den gamla IÖV-gruppen. Knappt tre fjärdedelar (71%) i den nya IÖV-gruppen bodde i egen bostad i början av IÖV¹² jämfört med 80 procent i den gamla IÖV-gruppen¹³. De flesta övriga bodde i sambons eller partnerens bostad eller hos sina föräldrar. Det finns dock ingen helt jämförbar statistik över bostadssituationen då kriminalvårdens statistik över gamla IÖV-gruppen ursprungligen hade andra kategorier. Nästan ingen hade behövt hjälp med att ordna boendet inför IÖV-starten, vare sig i den nya eller den gamla gruppen.

Knappt hälften av klienterna i den nya IÖV-gruppen hade arbete¹⁴, jämfört med 68 procent i den gamla IÖV-gruppen. Andelen i den nya IÖV-gruppen, som hade en särskilt anordnad sysselsättning, var i stället högre i

¹² Se tabell 3, bilaga 3

¹³ Kriminalvårdsstyrelsen, 2005a.

¹⁴ Se tabell 4, bilaga 3.

den nya gruppen, en tredjedel jämfört med en fjärdedel.¹⁵ Nästan en tredjedel i den nya IÖV-gruppen hade behövt hjälp med att ordna sysselsättning. Dessa klienter fick ofta hjälp av kriminalvården med en särskilt anordnad sysselsättning.

Drygt hälften av klienterna i den nya IÖV-gruppen skulle försörja sig genom lön av arbete, arbetsmarknadsbidrag eller studiebidrag. De övriga skulle främst försörja sig genom olika former av bidrag: sjukbidrag, pension, socialbidrag etc.¹⁶

Avslagna ansökningar om IÖV

AVSLAG PÅ GRUND AV FORMELLA SKÅL VANLIGARE I NYA MÅLGRUPPEN

För att få en bild av vilka som fått avslag på sina ansökningar i den nya målgruppen, har Brå studerat 39 avslagsbeslut rörande den gruppen under perioden 1 april till och med 30 juni 2005.

Närmare hälften av ansökningarna (42 %) avsågs då de inte uppfyllde de "formella" förutsättningarna för IÖV: de sökande var häktade när de ansökte eller hade haft IÖV inom alltför kort tid tidigare. En del hade för lång strafftid för att beviljas och ett par var dömda för brott mot den de skulle sammanbo med under IÖV-tiden. Av de övriga som fick avslag hade hälften "inte medverkat i utredningen".¹⁷ Det kunde exempelvis innebära att frivården inte hade fått tag på klienten trots upprepade försök. Det kunde också innebära att klienten inte hade fullföljt de åtaganden som frivården hade efterfrågat, som att exempelvis ordna en kontaktman på arbetsplatsen. Några hade inte ordnat någon lämplig sysselsättning och några missbrukade alkohol eller andra droger.

Avslag på grund av formella skål som häktning och tidigare IÖV var betydligt vanligare i den nya målgruppen jämfört med den gamla (tabell 5). Det bekräftar den tidigare bilden av att fler i den nya målgruppen är häktade. Att dessa personer ansökt om IÖV är antingen för att de inte uppfattat vilka regler som gäller eller för att de häktats i nya mål efter att ansökan lämnats in. I den gamla målgruppen hade däremot en betydligt större andel fått avslag på grund av att personen "inte medverkat i utredningen". Hälften av avslagen motiverades med detta.

¹⁵ Kriminalvårdsstyrelsen, 2005a

¹⁶ Se tabell 5, bilaga 3

¹⁷ Även år 1999 när Brå utvärderade den dåvarande försöksverksamheten med IÖV var det vanligaste skålet att klienten inte medverkade i utredningen eller att lämplig sysselsättning saknades. Avslag på grund av att det ansågs olämpligt med IÖV av andra skål var däremot vanligare vid försöksverksamhetens början (20 procent jämfört med nuvarande 6 procent), medan det var mindre vanligt att ansökan avsågs på grund av alkohol eller drogmissbruk jämfört med år 2005.

Tabell 5. Skäl för avslag på ansökan om IÖV, uppdelat på den gamla och nya målgruppen. Procent.

Skäl för avslag	Gamla målgruppen (n=132)	Nya målgruppen (n=39)
Ej medverkat i utredningen	49	28
Ej lämplig sysselställning	17	10
Intagen i häkte eller anstalt	9	21
Olämplig av annat skäl*	5	13
Alkohol- eller drogmissbruk	8	8
Tidigare haft IÖV	2	15
Brott mot sammanboende	4	3
Övrigt**	6	2
Totalt	100	100

* "Olämplig av annat skäl" innebar i de flesta fall att personen dömts för brott som kunde utföras i bostaden, exempelvis barnpornografibrott, koppleri, brott mot alkohollagen och narkotikainnehav i bostaden. Övriga fall avsåg språksvårigheter, sjukdom eller att det var uppenbart orealistiskt för klienten att klara av verkställighet med IÖV.

** I "övrigt"-kategorin ingår avslag pga utvisning/avvisning, ej lämplig bostad, sammanboende samtycker ej eller att den dömda inte godtog föreskrifterna.

IÖV-utsluss

I den nya målgruppen är våldsbrott vanligaste huvudbrottet

Utvidgningen av IÖV-utsluss innebär att en ny grupp ges möjlighet att få denna form av utslussning. Lagföringsstatistik visar att den nya målgruppen är något mer kriminellt belastad, men liksom när det gäller de två målgrupperna för IÖV är skillnaden liten. Den nya målgruppen hade igenomsnitt sex tidigare domar i jämförelse med fem domar i den gamla målgruppen (median 3 i nya målgruppen, jämfört med 2 i gamla). Det vanligaste huvudbrottet i den nya målgruppen är våldsbrott (tabell 6). I den gamla målgruppen är narkotikabrott det vanligaste brottet. I den nya målgruppen finns även en större andel personer dömda för ekonomiska brott (bedrägeri, förskingring och borgenärsbrott). Den nya målgruppen har ungefär samma åldersfördelning som den gamla (median 30 år jämfört med 32 år) och andelen kvinnor är cirka fem procent i båda grupperna.

Tabell 6. Huvudbrott för samtliga som dömts till minst två års fängelse (gamla målgruppen för IÖV-utsluss) och samtliga som dömts till minst ett och ett halvt år och mindre än två års fängelse (nya målgruppen för IÖV-utsluss) år 2004. Procent.

Huvudbrott*	Gamla målgruppen** n=1276	Nya målgruppen n=494
Våldsbrott	19	33 +
Sexualbrott	12	5 -
Tillgreppsbrott	3	8
Rån, äv. grovt	14	16
Bedrägeri, förskingring, borgenärsbrott	5	12 +
Brott mot allmänhet och stat	4	2
Narkotikabrott/varusmuggling	39	19 -
Övrigt	0	5
Totalt	100	100

Not. På grund av avrundningar uppgår inte summan till hundra procent.

* För indelning av huvudbrott se bilaga 2.

** Uppgifter om huvudbrott för den gamla målgruppen kommer från Kriminalvård och statistik 2004 (Kriminalvårdsstyrelsen, 2005b).

En femtedel av den nya målgruppen har fått IÖV-utsluss

Under perioden april – december 2005 beviljades 73 personer i den nya målgruppen IÖV-utsluss.

Under samma period år 2004 frigavs 350 personer med ett fängelsestraff mellan ett och ett halvt år upp till två år.¹⁸ Om man antar att lika många personer frigavs under år 2005 så innebär det att 21 procent av alla i den

¹⁸ Uppgifter från Kriminalvårdsregistret (KVR). De frigivna som har avlidit, flyttat till annat land, benådades samt de med utvisning i domen har räknats bort.

nya målgruppen som frigavs under den studerade perioden, beviljades IÖV-utsluss. Detta är något färre än i den gamla målgruppen där 27 procent av alla som frigavs under samma period beviljades IÖV-utsluss. Av antalet ansökningar har en lika stor andel beviljats inom nya och gamla målgruppen, drygt 80 procent.

Tabell 7. Statistik över antalet frigivna, beviljade och avslag på ansökan om IÖV-utsluss under perioden april – december 2005, uppdelat på gamla och nya målgruppen.

	Gamla målgruppen	Nya målgruppen
Antal frigivna*	705	350
Antal beviljade	192	73
Antal avslag	43	15
Andel beviljade av beslut (%)	82 %	83 %
Andel beviljade av frigivna (%)	27 %	21 %

* April – december 2004

Den nya IÖV-utslussgruppen är mindre belastad än målgruppen som helhet

Hur ser då de som fått IÖV-utsluss i den nya målgruppen ut i jämförelse med samtliga personer som dömts till mellan 18 och 23 månaders fängelse? De som döms till straff av denna längd är som framgått ovan en relativt ung grupp (medianåldern är 30 år) och de vanligaste huvudbrotten är våldsbrott, följt av narkotikabrott och rån. De som söker och beviljas IÖV-utsluss är avsevärt äldre (median 44 år) och har i större utsträckning begått brott som är förknippade med en ordnad social situation, som bedrägeri och förskingring (tabell 8).

Tabell 8. Huvudbrott för dem som påbörjat IÖV-utsluss i den nya målgruppen i jämförelse med samtliga dömda med minst 18 månader och upp till 24 månaders fängelse år 2004. Procent.

Huvudbrott*	Påbörjade IÖV-utsluss	Samtliga dömda, 2004
	Nya målgruppen (n=45)	18 mån ≤ T < 24 mån (n=494)
Våldsbrott	31	33
Sexualbrott	11	5
Tillgreppsbrott	9	8
Rån, äv. grovt	2	16
Bedrägeri, förskingring, borgenärsbrott	29	12
Brott mot allmänhet och stat	4	2
Narkotikabrott/varusmuggling	9	19
Övrigt	4	5
Totalt	100	100

* För indelning av huvudbrott, se bilaga 2.

Not. På grund av avrundningar uppgår inte summan till hundra procent.

De som fått IÖV-utsluss var också i mindre utsträckning dömda för brott tidigare. Närmare hälften i den nya målgruppen hade dömts till fängelse

tidigare jämfört med 16 procent av dem som fick IÖV-utsluss.¹⁹ I målgruppen som helhet hade 36 procent mer än en tidigare fängelsedom jämfört med 9 procent av dem som fått IÖV-utsluss.²⁰

Den gamla och nya IÖV-utslussgruppen är lika ifråga om tidigare domar och missbruk

Som tidigare redovisats är den nya målgruppen för IÖV-utsluss något mer belastad än den gamla. Innebär det då också att de som beviljats IÖV-utsluss i den nya målgruppen är mer belastade än de som fått IÖV-utsluss i den gamla gruppen? Nej, på samma sätt som ifråga om IÖV, liknar den nya gruppen som fått IÖV-utsluss dem som fått sådan utslussning i den gamla målgruppen. Som angavs ovan var det 16 procent i den nya IÖV-utslussgruppen som tidigare dömts till fängelse. I den gamla gruppen var det 23 procent.

Inte heller när det gäller missbruk fanns det några skillnader mellan grupperna. Ungefär en fjärdedel av klienterna i båda grupperna hade missbrukat droger innan de togs in i anstalt (tabell 6, bilaga 3) och runt sex procent i båda grupperna hade varit grava narkotikamissbrukare. I stort sett hade ingen i grupperna missbrukat på anstalt det senaste halvåret före IÖV-utsluss.²¹

Grupperna skiljer sig dock åt när det gäller ålder, andel kvinnor och huvudbrott i den aktuella domen. De som fick IÖV-utsluss i den nya gruppen, det vill säga dömda till mindre än två års fängelse, var avsevärt äldre än de som fick IÖV-utsluss i den gamla gruppen och andelen kvinnor var högre (median 44 år jämfört med 36 år och 9 procent kvinnor jämfört med 3 procent).²²

Att grupperna skiljer sig när det gäller vilka huvudbrott som är vanligast är främst en konsekvens av att målgrupperna som helhet skiljer sig åt när det gäller huvudbrott, eftersom de har olika strafftider. Det vanligaste huvudbrottet bland dem som påbörjat IÖV-utsluss i den nya målgruppen var, som nämnts tidigare, våldsbrott följt av bedrägeri och förskingring.²³

¹⁹ Uppgifterna om målgruppen som helhet baserar sig på lagföringsregistret över lagförda personer år 2004.

²⁰ Man bör dock vara försiktig vid jämförelsen av andel dömda till fängelse mellan dem som påbörjat IÖV och hela målgruppen då uppgifterna härstammar från olika källor. Uppgifter om tidigare fängelsedomar för hela målgruppen kommer från lagföringsregistret som baseras på alla lagföringar från år 1973. Uppgifter om tidigare fängelsedomar för IÖV-gruppen kommer från ifyllda enkäter som baseras på Kriminalvårdsregistret som gallras om en person inte varit aktuell under en tioårsperiod.

²¹ Endast två personer hade använt narkotika på anstalt och dessa tillhörde den nya målgruppen (n=45).

²² Vid Brå:s förra utvärdering av den grupp som fick IÖV-utsluss år 2001/2002 var hälften över 39 år (median). Brå har inte haft möjlighet att analysera orsakerna till att de som får IÖV-utsluss i den gamla målgruppen nu är signifikant yngre ($p < 0,05$).

²³ Som huvudbrott räknas det brott som har det högsta straffvärdet i domen. Vid flera brott med samma straffvärde bestäms huvudbrottet genom slumpmässigt val.

För dem som påbörjat IÖV-utsluss i den gamla målgruppen var däremot narkotikabrott det vanligaste brottet.

Tabell 9. Huvudbrott. Jämförelse mellan dem som påbörjat IÖV-utsluss i den nya och gamla målgruppen. Procent.

Huvudbrott*	Gamla IÖV-utslussgruppen (n=129)	Nya IÖV-utslussgruppen (n=45)
Våldsbrott	13	31
Sexualbrott	13	11
Tillgreppsbrott	5	9
Rån, även grovt	8	2
Bedrägeri, förskingring etc.	19	29
Brott mot allmänhet och stat	4	4
Narkotikabrott, varusmuggling	32	9
Övrigt	6	4
Totalt:	100	100

Not. På grund av avrundningar uppgår inte summan till 100 procent.

*För indelning av huvudbrott, se bilaga 2.

Den nya gruppen som fått IÖV-utsluss har en bättre social situation än den gamla

Den nya IÖV-utslussgruppen hade totalt sett en bättre social situation i början av IÖV-utsluss än den gamla. Det var fler som hade egen bostad och arbete och färre som behövt hjälp att ordna en sysselsättning. Det framgår av tabell 10.

Tabell 10. Bostad och sysselsättning i början av IÖV-utsluss. Procent.

	Nya IÖV-utslussgruppen (n=45)	Gamla IÖV-utslussgruppen (n=129)
Egen bostad	62	50
Eget arbete	49	30
Arbetsmarknadsåtgärd eller särskilt anordnad sysselsättning	40	55
Behövt hjälp att ordna sysselsättning	24	43

Nästan två tredjedelar i den nya IÖV-utslussgruppen bodde i egen bostad i början av intensivövervakningen jämfört med hälften i den gamla. Övriga skulle främst bo hos föräldrar, släkt eller en partner (tabell 8, bilaga 3). Skillnaden i andelen som har egen bostad kan delvis bero på att den nya IÖV-utslussgruppen har kortare strafftider, vilket gör att de har möjlighet att behålla sin bostad i större utsträckning. Endast ett fåtal i båda grupperna (4 %) hade behövt hjälp med att ordna bostad.

De som påbörjat IÖV-utsluss i den nya målgruppen har också ett bättre utgångsläge när det gäller sysselsättning. Hälften av personerna i den nya målgruppen hade ett arbete jämfört med 30 procent i den gamla målgruppen.²⁴ I den gamla IÖV-utslussgruppen var det vanligare med mer kort-

²⁴ Skillnaden är statistiskt signifikant, $p < 0,05$.

siktiga lösningar i form av någon arbetsmarknadsåtgärd eller en oavlönad sysselsättning som kriminalvården hade anordnat (särskilt anordnad sysselsättning). Den gamla IÖV-utslussgruppen behövde också i större utsträckning hjälp att ordna sysselsättning än den nya IÖV-utslussgruppen.²⁵

Eftersom fler har en löneanställning i den nya gruppen är det också fler bland dem som hade lön av arbete som huvudsaklig försörjning, hälften jämfört med endast en fjärdedel i den gamla IÖV-utslussgruppen (tabell 10, bilaga 3).

Avslagna ansökningar om IÖV-utsluss

Brå har studerat de sex ansökningar från den nya målgruppen för IÖV-utsluss, som avslogs under perioden 1 april till och med 30 september 2005. Tre av dessa avslogs på grund av misskött permission eller misskött frigång. Av de övriga tre hade en person påträffats med mobiltelefon på anstalten och saknade dessutom ordnad sysselsättning. Ytterligare en ansökan avslogs på grund av risk för återfall i brott. Personen var i detta fall dömd för misshandel av sin sambo och avsåg att bo i samma bostadsområde. En ansökan slutligen gällde en person som avsåg att sammanbo med brottsoffret.

Kriminalvårdens huvudkontor och frivården var eniga i samtliga dessa beslut. Alla ansökningar utom den person som avsåg att sammanbo med brottsoffret hade dock tillstyrkts av anstalterna.

²⁵ $p < 0,05$.

Referenser

- Brottsförebyggande rådet** (1999). *Intensivövervakning med elektronisk kontroll. En utvärdering av 1997 och 1998 års riksomfattande försöksverksamhet*. Rapport 1999:4. Stockholm: Brå. Fritzes.
- Brottsförebyggande rådet** (2003). *Fängelse i frihet. En utvärdering av intensivövervakning med elektronisk kontroll*. Rapport 2003:4. Stockholm: Brå. Fritzes.
- Brottsförebyggande rådet** (2004). *Ett steg på väg mot frihet. En beskrivning av intagnas sociala situation efter intensivövervakning med elektronisk kontroll – IÖV-utsluss*. Delrapport. Stockholm: Brå.
- Brottsförebyggande rådet** (2005). *Effekter av utslussning med elektronisk fotboja. Slutrapport om kriminalvårdens försöksverksamhet åren 2001-2004*. Rapport 2005:6. Stockholm: Brå. Fritzes.
- Justitiedepartementet** (2001). *Uppdrag till Brottsförebyggande rådet att utvärdera försöksverksamheten Från anstalt till frihet*. Ju2001/4677/KRIM.
- Kriminalvårdsstyrelsen** (2005a). *Intensivövervakning med elektronisk kontroll, IÖV*. Statistik avseende år 2004. Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen.
- Kriminalvårdsstyrelsen** (2005b). *Kriminalvård och statistik*. Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen.
- KVVFS 2005:24**. *Kriminalvårdsstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om intensivövervakning med elektronisk kontroll. (IÖV)*
- KVVFS 2005:25**. *Kriminalvårdsstyrelsens föreskrifter och allmänna råd för verkställighet i anstalt. 11 kap. Verkställighet utanför anstalt enligt 33 a KvaL (IÖV-utsluss)*.
- Proposition 2004/05:34**. *Ökad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll*.

Bilagor

Bilaga 1. Metod

Utvärderingen bygger på flera olika metoder: enkätundersökning, registerdata, aktstudier och samtal med personal inom kriminalvården.

ENKÄTUNDERSÖKNING

Uppgifter om dem som påbörjat IÖV och IÖV-utsluss i de nya målgrupperna har inhämtats genom enkäter till frivården. Personal på frivården har fyllt i uppgifter om:

- De som påbörjat IÖV i den nya målgruppen (total strafftid som överstiger tre månader) mellan den 1 juni 2005 och 30 september 2005.
- Samtliga klienter som påbörjat IÖV-utsluss mellan den 1 april 2005 och 30 november 2005.

Totalt ingick 184 personer i urvalet för IÖV. Enkäter inkom för 155 av dessa personer, vilket innebar ett bortfall på 16 procent. Ytterligare nio enkäter inkom för personer i den nya målgruppen som påbörjade IÖV före eller efter den avgränsade perioden. Även dessa enkäter har inkluderats i analyserna.

Totalt ingick 203 personer i urvalet för IÖV-utsluss. Enkäter inkom för 173 av dessa personer, vilket innebar ett bortfall på 15 procent.

Enkäten för IÖV består av två delar och enkäten för IÖV-utsluss består av tre delar. Den första delen (som analyseras i denna delrapport) i båda enkäterna fylls i när klienten påbörjar verkställigheten. Den omfattar frågor om personliga karakteristika, huvudbrott, aktuell strafftid, tidigare brottsbelastning, missbruk och social situation i början av verkställigheten.

Den andra delen i enkäten (som kommer att behandlas i delrapport 2) fylls i när klienten avslutar eller avbryter verkställigheten och består av frågor om stöd och kontroll under verkställigheten inklusive misskötsamhet.

Enkäten för de klienter som påbörjat IÖV-utsluss innehåller även en tredje del (som behandlas i slutrapporten) och avser de klienter som har övervakning efter villkorlig frigivning. Den delen ska fyllas i sex månader efter villkorlig frigivning och innehåller frågor om hur den sociala situationen (bostad, sysselsättning och försörjning) ser ut sex månader efter villkorlig frigivning.

STUDIE AV AVSLAGNA - IÖV

En studie gjordes av personer som fått avslag på sin ansökan om IÖV. Urvalet bestod av samtliga 207 beslut om avslag av IÖV från och med den 1 april till och med den 30 juni 2005. En förteckning av dessa personer inhämtades från kriminalvården. Förteckningen innehöll samtliga beslut om

avslag som registrerats i frivårdens administrativa system (FRAS) under urvalsperioden.²⁶

Kriminalvårdsmyndigheternas (KVM) beslutsmotivering begärdes sedan in i syfte att studera vilka skäl till avslag som hade angivits.²⁷ Brå fick in 171 beslut om avslag, det vill säga 83 procent av samtliga beslut under perioden. Bortfallet beror på att uppgifterna från kriminalvården inte var kompletta vid tidpunkten för beställning av beslutsunderlaget. Vissa ansökningar fanns därför inte med i begäran till KVM.

En fördjupad studie gjordes gällande de ansökningar om IÖV som hade fått avslag på grund av att lämplig sysselsättning saknades (se bilaga 4) eller hade avslagits av andra skäl. Frivårdens utredning och daganteckningar i journalen för dessa ansökningar begärdes därför in från den berörda myndigheten.

STUDIE AV AVSLAGNA - IÖV-UTSLUSS

Brå studerade även avslag på ansökan om IÖV-utsluss för den nya målgruppen. Urvalet bestod av samtliga sex beslut om avslag som fattades under perioden 1 april till och med 30 september 2005. Besluten innehöll motivering från Kriminalvårdens huvudkontor, anstaltens yttrande, frivårdens utredning, samt i vissa fall klientens ansökan.

²⁶ Avskrivna ärenden finns normalt inte med i Kriminalvårdsregistret (KVR) om kriminalvården inte har hunnit fatta ett beslut i ärendet. De fyra avskrivna ärenden som inkom togs bort ur analysen.

²⁷ Sedan den 1 januari 2006 är kriminalvården en enda myndighet.

Bilaga 2. Huvudbrottsindelning

- Våldsbrott
– 3 och 4 kap BrB
- Sexualbrott
– 6 kap BrB
- Tillgreppsbrott
– 8 kap BrB, ej 5 och 6 §§
- Rån, äv grovt
– 8 kap BrB, 5 och 6 §§
- Bedrägeri, förskingring, borgenärsbrott
– 9, 10 och 11 kap BrB
- Brotts mot allmänhet och stat
– 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20 och 21 kap BrB
- Trafikbrott, ej rattfylleri
– SFS 1951:649, ej 4 och 4a §§
- Rattfylleri, även grovt
– SFS 1951:649, 4 och 4a §§
- Narkotikabrott/smuggling
– SFS 1968:64, 1960:418, 2000:1225
- Brotts mot värnplikslagen/lagen om vapenfri tjänst/lagen om totalförsvarsplikt
– SFS 1941:967, 1966:413, 1994:1809
- Övrigt

Bilaga 3. Tabeller

IÖV

Tabell 1. De som påbörjat IÖV i den nya målgruppen fördelat per strafftid. Procent.

Strafftid (månader)	Andel personer i nya IÖV-gruppen (n=164)
Fyra	43
Fem	6
Sex	51
Totalt:	100

Not. Strafftidens längd inkluderar eventuell förverkad villkorlig frigivning. Strafftiderna är avrundade till närmaste heltal. I kategorin fyra månader ingår även de som har något mer än tre månaders strafftid.

Tabell 2. Huvudbrott för dem som påbörjade IÖV i den nya och gamla målgruppen. Procent.

Huvudbrott*	Gamla IÖV-gruppen (n=2610)	Nya IÖV-gruppen (n=164)
Våldsbrott	13	38
Sexualbrott	1	9
Tillgreppsbrott	3	6
Rån, även grovt	<1	<1
Bedrägeri, förskingring etc.	<1	9
Brott mot allmänhet och stat	2	6
Trafikbrott, ej rattfylleri	8	3
Grovt rattfylleri**	57	4
Narkotikabrott, varusmuggling	4	18
Värnpliktsbrott	1	0
Övrigt	7	7
Totalt:	100	100

Not. Huvudbrotten för den gamla målgruppen var ursprungligen indelade i andra brottkategorier. Man bör därför vara försiktig när man jämför "övrigt"- kategorin mellan grupperna.

* För indelning av huvudbrott se bilaga 2.

** Rattfylleri (ej grovt) ingår i kategorin men leder sällan till fängelse.

Tabell 3. Bostadssituation i början av IÖV för den nya IÖV-gruppen. Procent.

Bostadssituationen i början av IÖV	Andel personer i den nya IÖV-gruppen (n=164)
Egen bostad	71
Sambos/partners bostad	13
Föräldrar	8
Andra hand	4
Inneboende	3
Annat	1
Totalt:	100

Tabell 4. Sysselsättningssituation i början av IÖV för den nya IÖV-gruppen. Procent.

Sysselsättning i början av IÖV	Andel personer i den nya IÖV-gruppen (n=164)
Arbete	45
Studier	6
Arbetsmarknadsåtgärd	8
Särskilt anordnad sysselsättning	31
Arbetslös	2
Sjukskriven/Pension	4
Vet ej	1
Annat	3
Totalt:	100

Tabell 5. Försörjningssituationen i början av IÖV för den nya IÖV-gruppen. Procent.

Försörjning i början av IÖV	Andel personer i den nya IÖV-gruppen (n=164)
Lön av arbete	46
Arbetsmarknadsbidrag	10
Studiebidrag	3
Sjukpenning/förtidspension/sjukbidrag	16
Ålderspension	1
Socialbidrag	15
A-kassa	1
Vet ej	2
Annat	6
Totalt:	100

IÖV-UTSLUSS

Tabell 6. Andel missbrukare av dem som påbörjat IÖV-utsluss i den nya och gamla IÖV-utslussgruppen. Procent.

Missbruk när fängelsestraffet inleddes	Gamla IÖV-utslussgruppen (n=129)	Nya IÖV-utslussgruppen (n=45)
Inget känt missbruk	74	73
Narkotikamissbruk (enbart)	15	11
Alkoholmissbruk (enbart)	5	11
Blandmissbruk	5	4
Totalt:	100	100

Not. På grund av avrundningar uppgår inte summan till 100 procent.

Tabell 7. Sysselsättning i början av IÖV-utsluss. Jämförelse mellan den gamla och nya IÖV-utslussgruppen. Procent.

Sysselsättning	Gamla IÖV-utslussgruppen (n=128)	Nya IÖV-utslussgruppen (n=45)
Arbete	30	49
Studier	14	11
Arbetsmarknadsåtgärd	20	11
Särskilt anordnad sysselsättning	34	29
Annat	2	0
Totalt	100	100

Tabell 8. Bostadssituationen i början av IÖV-utsluss. Jämförelse mellan den gamla och nya IÖV-utslussgruppen. Procent.

Bostadssituation	Gamla IÖV-utslussgruppen (n=128)	Nya IÖV-utslussgruppen (n=45)
Egen bostad	50	62
Sambos/partners bostad	26	9
Föräldrar/Släkt	16	16
Andra hand	3	2
Inneboende	5	4
Försöksboende	1	2
Annat	0	4
Totalt	101	99

Not. På grund av avrundningar är den totala andelen inte hundra procent.

Tabell 9. Andel klienter (IÖV-utsluss) som behövt hjälp med sysselsättning fördelat på varifrån hjälpen kommit. Jämförelse mellan gamla och nya IÖV-utslussgruppen. Procent.

Hjälp från:	Gamla IÖV-utslussgruppen (n=54)	Nya IÖV-utslussgruppen (n=11)
Arbetsförmedling	56	27
Socialtjänst	4	0
Kriminalvården	57	82
Annan	13	0

Not. Eftersom flera svarsalternativ är möjliga är summan inte hundra procent.

Tabell 10. Huvudsaklig försörjning under IÖV-utsluss. Jämförelse mellan gamla och nya IÖV-utslussgruppen. Procent.

Inkomstkälla	Gamla IÖV-utslussgruppen (n=128)	Nya IÖV-utslussgruppen (n=45)
Lön av arbete	26	47
Arbetsmarknadsbidrag	18	7
Studiebidrag	6	4
Sjukpenning	2	2
Förtidspension	6	11
Ålderspension	1	2
Ersättning från kriminalvården	41	24
Annat	1	2

Not. På grund av avrundningar är den totala andelen inte hundra procent.

Bilaga 4. Avslag på ansökan om IÖV då sysselsättning saknades

I kriminalvårdens föreskrifter²⁸ anges att om klienten saknar sysselsättning bör kriminalvården medverka till att förmedla kontakt och samråda med andra myndigheter för att undersöka om det går att finna någon sysselsättning för den dömda. Brå valde därför att fördjupa sig i de avslag på ansökan om IÖV som angav detta som skäl. Totalt var det 26 av de 171 studerade avslagen som motiverades med att den sökande saknade lämplig sysselsättning. För att se i vad mån kriminalvården i dessa fall brustit i sitt åtagande har Brå särskilt studerat utredningarna och avslagen i dessa fall.

I närmare en tredjedel av fallen (8 st) framkom att det i praktiken handlade om att klienten inte var särskilt intresserad av att få IÖV. Han eller hon hade antingen inte medverkat i utredningen, och någon sysselsättning ordnades därför inte, eller var inte intresserad av den sysselsättning som erbjöds. En klient var till exempel inte intresserad eftersom sysselsättningen inte gav någon inkomst. En annan följde inte upp de förslag till sysselsättning som frivården erbjöd.

I de övriga fallen hade klienten ett arbete men det kunde inte förenas med reglerna för IÖV på grund av att arbetstiden inte kunde begränsas till fyrtio timmar i veckan eller var för oregelbunden. En klient var till exempel jordbrukare och kunde inte anpassa sina arbetstider till de regler som gäller för IÖV.

Sedan fanns det slutligen en grupp på sex personer för vilka man inte lyckats finna en lämplig sysselsättning på grund av att de hade någon form av sjukdom, språksvårigheter eller missbruksproblem. Av utredningen framgår att frivården gjort försök att ordna sysselsättning för dem. Hur stora dessa ansträngningar varit – och vad som är rimligt att kräva i detta avseende – går dock inte att utläsa.

Vid uppföljningen visade det sig att fyra klienter hade fått sin ansökan om IÖV beviljad vid ett senare tillfälle då sysselsättningssituationen hade ordnats.²⁹

²⁸ KVVFS 2005:24 sid. 7.

²⁹ Dessa hade tidigare fått avslag på grund av bristande medverkan, språksvårigheter, svårigheter att begränsa arbetstiden till 40 t/v och att klienten ej var intresserad av oavlönad sysselsättning.

Bilaga 5. Har utslussgruppen förändrats över tid?

Brå har studerat gruppen med minst två års strafftid och jämfört med tidigare utvärdering för att se om gruppen har förändrats sedan försöksverksamheten inleddes år 2001.

De förändringar som skett för den gamla målgruppen över tid har huvudsakligen skett mellan försöksverksamhetens första åtta månader och försöksverksamhetens andra år. Under den tiden hade klienterna blivit mer brottsbelastade och hjälpbehövande (Brå, 2004). Därefter är gruppen sig lik. De är lika gamla, har samma utbildningsnivå, är dömda för samma typer av brott och har samma bostadssituation som förut. Andelen tidigare dömda och andelen missbrukare är i stort sett oförändrad jämfört med dem som påbörjat IÖV-utsluss under perioden 2002 – 2003.³⁰ Förmodligen var orsaken att Kriminalvårdens huvudkontor i början av försöksverksamheten var mer restriktiv i sina bedömningar av vilka som beviljades IÖV-utsluss och att man sedan har funnit en fungerande nivå.

Det som däremot har förändrats är sysselsättningssituationen, som i större utsträckning nu än tidigare består av en särskilt anordnad sysselsättning (tabell 1). Samtidigt har andelen personer med arbete minskat. En möjlig förklaring kan vara att de som ansöker om IÖV-utsluss inte har en lika ordnad situation som tidigare.

Tabell 1. Sysselsättningssituationen för dem som påbörjat IÖV-utsluss med minst två års strafftid över tid. Procent.

Sysselsättning	2005 (n=128)	2002–2003 (n=143)	2001–2002 (n=135)
Arbete	30	34	38
Studier	14	19	19
Arbetsmarknadsåtgärd	20	22	25
Särskilt anordnad sysselsättning	34	24	16
Annat	2	1	2

³⁰ Andelen missbrukare under försöksverksamhetens första år 2001-2002 var 16 procent. Det har skett en ökning av andelen missbrukare mellan försöksverksamhetens första och andra år.